

УДК: [343.232:502/504]:340.13(497.7)
349.6:340.137(497.7:4-6ЕУ)

**НОВАТА ЕВРОПСКА ДИРЕКТИВА ЗА ЕКОЛОШКИ КРИМИНАЛ:
ИМПЛИКАЦИИ ЗА РАЗВОЈОТ НА КРИВИЧНОПРАВНАТА
ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**

Вероника ГАЗЕПОВА

докторанд, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
е-маил: veronika.30712@student.ugd.edu.mk

Апстракт

Еколошкиот криминал претставува значаен предизвик за современите правни системи, особено во контекст на зголемените ризици кои директно влијаат врз здравјето на луѓето, животните и одржливиот развој. Во таа насока, Европската Унија презема мерки за зајакнување на кривичноправната заштита на животната средина преку донесувањето на Директивата (ЕУ) 2024/1203 за заштита на животната средина преку кривичното право, со која се наметнуваат построги стандарди за инкриминација, санкционирање и институционална соработка во борбата против еколошкиот криминал, при што се заменуваат претходните директиви во оваа област. Предмет на овој труд е анализа на основните решенија содржани во новата директива, како и нивното значење за развојот на кривичноправната заштита на животната средина. Преку примена на компаративната и нормативната анализа се разгледуваат можностите и предизвиците поврзани со усогласувањето на националното законодавство на Република Северна Македонија со современите европски стандарди во областа на еколошкото кривично право. Анализата укажува на потребата од понатамошно унапредување на националната правна рамка, но и посериозна примена на истата со цел обезбедување поефикасна кривичноправна заштита на животната средина. Воедно, трудот има за цел да придонесе кон научната дебата за улогата на кривичното право во заштита на животната средина во услови на современи еколошки предизвици.

Клучни зборови: еколошко право; директива; ЕУ; еколошки стандарди

**THE NEW EUROPEAN DIRECTIVE ON ENVIRONMENTAL CRIME:
IMPLICATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE CRIMINAL LAW
PROTECTION OF THE ENVIRONMENT IN NORTH MACEDONIA**

Veronika GAZEPOVA

PhD Candidate, Faculty of Law, University Goce Delcev, Stip
e-mail: veronika.30712@student.ugd.edu.mk

Abstract

Environmental crime represents a significant challenge for modern legal systems, especially in the context of increased risks that directly affect human and animal health and sustainable development. In this regard, the European Union is taking measures to strengthen the criminal – legal protection of the environment through the adoption of Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law, which imposes stricter standards for incrimination, sanctioning and institutional cooperation in the fight against environmental crime, replacing previous directives in this area. The subject of this paper is an analysis of the basic solutions contained in the new directive, as well as their significance for the development of criminal – legal protection of the environment. Through the application of comparative and normative analysis, the opportunities and challenges related to the harmonization of the national legislation of the Republic of North Macedonia with modern European standards in the field of environmental criminal law are considered. The analysis indicates the need for further improvement of the national legal framework, but also for its more serious application in order to ensure more efficient criminal – legal protection of the environment. At the same time, the paper aims to contribute to the scientific debate on the role of criminal law in environmental protection in the face of contemporary environmental challenges.

Keywords: *environmental law; directive; EU; environmental standards*

Вовед

Во последните децении, заштитата на животната средина се етаблира како едно од клучните прашања на современото право и јавните политики, пред сè, поради сериозните последици што еколошките ризици ги имаат врз здравјето на луѓето, природните екосистеми и одржливиот развој. Интензивната индустријализација, урбанизацијата, прекумерната експлоатација на природните ресурси и недоволната контрола врз загадувачките активности доведоа до состојба во која традиционалните административни и инспекциски механизми често не се доволни за ефикасна заштита на животната средина. Во такви услови, кривичното право сè почесто се препознава како значаен инструмент за превенција и санкционирање на најтешките облици на еколошки штетни дејствија. Во рамките на правото на Европската Унија, развојот на кривичноправната заштита на животната средина добива особено значење со донесувањето на Директивата (ЕУ) 2024/1203 за заштита на животната средина преку кривичното право. Со оваа директива се заменува претходната европска рамка и се воспоставуваат повисоки стандарди во однос на определувањето на кривичните дела, санкциите, одговорноста на правните лица, институционалната соработка и специјализацијата на органите надлежни за откривање, гонење и санкционирање на еколошкиот криминал. Новата директива претставува значаен исчекор во развојот на европското еколошко казнено право, бидејќи го проширува опфатот на инкриминации и ја зацврстува определбата дека сериозните повреди на еколошкото право мора да бидат предмет на ефикасен кривичноправен одговор. За Република Северна Македонија, ова прашање има особено значење во контекст на процесот на европската интеграција и обврската за постепено усогласување на националното законодавство со правото на Европската Унија. Иако Северна Македонија не е држава членка на Европската Унија, европските стандарди во областа на животната средина претставуваат важен нормативен ориентир за развојот на домашното законодавство, особено во рамките на Поглавје 27 – Животна средина и климатски промени. Оттука, анализата на новата европска директива е значајна не само од аспект на европското право, туку и од аспект на можностите за унапредување на националниот систем на кривичноправна заштита на животната средина. Предмет на овој труд е анализата на основните решенија содржани во Директивата (ЕУ) 2024/1203 и нивните импликации врз развојот на кривичноправната заштита на животната средина во Северна Македонија. Основното истражувачко прашање е дали новите европски стандарди бараат само формално усогласување на домашното законодавство или упатуваат и на потреба од поширока суштинска реформа на националниот систем. Поаѓајќи од тоа, трудот се темели врз хипотезата дека постојната

кривичноправна рамка во Северна Македонија содржи основа за заштита на животната средина, но не е целосно усогласена со современите европски стандарди, особено во делот на опфатот на инкриминациите, политиката на санкции, одговорноста на правните лица и институционалната специјализација. Целта на трудот е, преку нормативна и компаративна анализа, да ги идентификува клучните новини на Директивата (ЕУ) 2024/1203, да го оцени нивното значење за развојот на европското еколошко кривично право и да ги согледа можностите и предизвиците за нивна рефлексija врз националниот правен систем на Северна Македонија. Во методолошка смисла, трудот се потпира на нормативен метод, преку анализа на содржината и правната структура на директивата, како и на компаративен метод, преку споредбено разгледување на европските стандарди и постојната домашна кривичноправна рамка. Дополнително, истражувањето се темели и на анализа на релевантни научни извори, европски правни акти и извештаи на Европската комисија. Научната и практичната оправданост на темата произлегува од фактот што еколошкиот криминал сè повеќе се јавува како сложена форма на противправно однесување со долгорочни последици, при што ефикасната правна реакција бара не само соодветна инкриминација, туку и институционална подготвеност за откривање, гонење и санкционирање на ваквите дела. Во таа смисла, трудот има цел да придонесе кон научната дебата за улогата на кривичното право во заштитата на животната средина, но и да понуди основа за критичко преиспитување на правците на идниот развој на македонското еколошко казнено право.

1. Развој на кривичноправната заштита на животната средина во европското право

Развојот на кривичноправната заштита на животната средина во правото на Европската Унија претставува резултат на постепеното јакнење на европската еколошка политика и зголемена свест за штетните последици од загадувањето врз здравјето на луѓето и природните екосистеми. Во почетните фази на европската интеграција, основачките договори на Европската економска заедница не содржеле посебни одредби за заштита на животната средина, бидејќи примарниот фокус бил насочен кон економската интеграција и развојот на заедничкиот пазар (Jordan & Adelle, 2012). Сепак, со зголемените еколошки ризици во текот на 70-тите години на минатиот век, Европската заедница започнала постепено да развива заедничка политика за заштита на животната средина.

Значаен чекор во оваа насока претставувал Самитот во Париз во 1972 година, кога лидерите на земјите членки ја нагласиле потребата од воспоставување заедничка еколошка политика. Како резултат на ова, во 1973 година била усвоена Првата акциска програма за животна средина, со која биле поставени основите на европската политика за заштита на природата и

животната средина (Jordan & Adelle, 2012). Во овој период, европското законодавство се фокусираше, пред сè, на административни и регулаторни мерки за заштита на воздухот, водата и почвата, додека кривичноправните механизми сè уште не биле развиени на ниво на Европската заедница.

Понатамошниот развој на европската еколошка политика се случил со усвојувањето на Единствениот европски акт во 1986 година, со кој заштитата на животната средина за првпат добила јасна правна основа во правото на Европската заедница. Со овој акт биле воспоставени и основните принципи на европската политика за животна средина, меѓу кои се принципот на превенција, принципот на претпазливост и принципот „загадувачот плаќа“. Овие принципи подоцна биле дополнително зајакнати со Договорот од Мастрихт и Договорот од Амстердам, со што заштитата на животната средина станала составен дел од политиките на Европската Унија и важен елемент на концептот на одржлив развој (European Union, 2012).

И покрај развојот на европската еколошка регулатива, кривичното право долго време останувало во надлежност на националните законодавства на земјите членки. Сепак, со појавата на транснационални форми на еколошки криминал, како што се незаконското управување со отпад, нелегалната трговија со загрозувани видови и индустриското загадување, се појавила потребата од посилна правна интервенција на ниво на Европската Унија. Во таа насока, значајна улога одиграла пресудата на Судот на правдата на Европската Унија во предметот *Commission v Council* (Case C-176/03), со која Судот утврдил дека Европската Унија може да бара од земјите членки да предвидат кривични санкции кога тоа е неопходно за ефективно спроведување на европските политики во областа на животната средина (European Court of Justice, 2005).

Врз основа на оваа судска практика, Европската Унија во 2008 година ја донела Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law, со која се воспоставува заедничка правна рамка за криминализација на одредени форми на еколошки криминал. Директивата ги обврзува земјите членки да предвидат кривични санкции за сериозни повреди на еколошкото законодавство, како што се незаконско испуштање на опасни супстанции во воздухот, водата или почвата, незаконско управување со отпад и незаконска трговија со заштитени животински и растителни видови (European Parliament & Council of the European Union, 2008).

Поради потребата од поефикасна борба против еколошкиот криминал, Европската Унија во последните години започна процес на модернизација на законодавството во оваа област. Како резултат на тоа, во 2024 година беше донесена Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law, со која значително се проширува опсегот на еколошките кривични дела и се воведуваат построги санкции за

сторителите. Новата директива има за цел да обезбеди поефективна заштита на животната средина преку подобра хармонизација на националните законодавства и засилена соработка меѓу надлежните органи на земјите членки (European Commission, 2024).

Развојот на кривичноправната заштита на животната средина во правото на Европската Унија има значително влијание и врз земјите кандидати за членство, меѓу кои и Северна Македонија. Усогласувањето со европското законодавство во областа на животната средина претставува важен сегмент од процесот на европската интеграција, особено во рамките на Поглавје 27 – Животна средина и климатски промени. Овој процес подразбира не само транспонирање на европските директиви во националното законодавство, туку и зајакнување на институционалните капацитети за откривање, гонење и санкционирање на еколошките кривични дела.

Дополнително, научната литература укажува на тоа дека еколошкиот криминал претставува растечка закана за одржливиот развој и функционирањето на правниот поредок, бидејќи штетните последици од ваквите дејствија често имаат долгорочни и транснационални ефекти (White, 2018). Поради тоа, Европската Унија сè повеќе ја нагласува потребата од интегриран пристап во борбата против еколошкиот криминал, кој покрај административните и регулаторните мерки вклучува и ефикасни кривичноправни механизми (Faure & Heine, 2005).

Во таа насока, европската правна рамка се развива во правец на поголема хармонизација на националните законодавства, како и зајакнување на институционалната соработка меѓу органите за спроведување на законот. Според современите анализи на европското еколошко право, ефективната кривичноправна заштита на животната средина претставува клучен инструмент за обезбедување на високо ниво на заштита на природните ресурси и здравјето на населението во рамките на Европската Унија (Sands & Peel, 2018).

Воедно, развојот на оваа правна рамка има значајно влијание и врз земјите кандидати за членство во Европската Унија, кои во процесот на европска интеграција се обврзани да го усогласуваат своето национално законодавство со европските стандарди во областа на заштитата на животната средина. Ова усогласување претставува дел од обврските во рамките на Поглавје 27 – Животна средина и климатски промени, кое се смета за едно од најкомплексните поглавја во процесот на пристапување кон Европската Унија (Jordan & Adelle, 2012).

Оттука, може да се заклучи дека кривичноправната заштита на животната средина во правото на Европската Унија претставува динамичен и континуиран процес на развој, кој се темели на потребата од ефективна превенција, откривање и санкционирање на еколошките кривични дела. Преку усогласување на националните законодавства и зајакнување на

меѓународната соработка, Европската Унија настојува да обезбеди поефикасен систем на правна заштита на животната средина и одржливото управување со природните ресурси.

2. Новата европска директива за еколошки криминал Директивата (ЕУ) 2024/1203

Донесувањето на Директивата (ЕУ) 2024/1203 на Европскиот парламент и на Советот од 11 април 2024 година претставува квалитативно нова фаза во развојот на европското еколошко казнено право. За разлика од претходниот нормативен модел, заснован, главно, на Директивата 2008/99/ЕЗ, новата директива не се задржува само на минимално определување на казниви дејствија, туку настојува да воспостави поширока, попрецизна и поефикасна рамка за криминализирање, санкционирање, откривање и гонење на еколошкиот криминал. Во нејзината основа стои ставот дека сериозните повреди на еколошкото право не се само регулаторен или административен проблем, туку напад врз животната средина, јавното здравје, биодиверзитетот и, посредно, врз основните човекови права. Токму затоа, директивата ја зајакнува идејата дека кривичното право треба да дејствува како *ultima ratio*, но и како реално ефикасно средство за одвраќање кога административните и инспекциските механизми не се доволни (European Parliament & Council of the European Union, 2024).

Една од најзначајните карактеристики на новата директива е проширувањето и систематизирањето на кругот на еколошки кривични дела. Директивата изрично бара државите членки да инкриминираат низа незаконити постапувања кои ја засегаат животната средина, при што се оди многу подалеку од претходниот модел. Во нормативната логика на директивата, казнивоста повеќе не е врзана само за класични облици на загадување, туку и за незаконито управување со отпад, незаконита трговија со дрвна маса и производи поврзани со уништување на шуми, постапувања поврзани со заштитени видови, бродско рециклирање, озонски штетни супстанции, флуорирани стакленички гасови, незаконито пласирање на производи на пазарот кога нивната употреба во поширок обем предизвикува значителна штета, како и незаконито внесување енергија во животната средина, вклучително и бучава, вибрации и електромагнетни влијанија. Со тоа, директивата ја шири казненоправната заштита од класичното „загадување“ кон поширок концепт на „еколошка штета“ што ги опфаќа екосистемите, нивните функции и услугите што тие ги обезбедуваат за човекот (European Parliament & Council of the European Union, 2024).

Особено важна е и прецизацијата на поимот незаконитост, бидејќи директивата јасно нагласува дека кривично дело постои кога постапувањето е спротивно на правото на Унијата, на националните прописи што го

спроведуваат тоа право или на одлуките на надлежен орган. Притоа, од суштинско значење е што директивата предвидува дека незаконитоста не отпаѓа автоматски ако сторителот формално поседува дозвола. Напротив, ако дозволата е добиена со измама, корупција, изнуда или принуда, или ако самата дозвола очигледно ги повредува материјалните еколошки барања, нејзиното постоење не ја исклучува кривичната одговорност. За Северна Македонија, ова е силна порака дека идната реформа не смее да се задоволи со проверка на „формална дозволеност“, туку треба да овозможи и оцена на суштинската законитост на еколошки ризичните активности.

Втора суштинска новина е што директивата ја проширува казнивоста и на неисполнување на должност за дејствување, односно на пропуштање. Со ова се признава дека во еколошката сфера штетата многу често не произлегува само од активно загадување, туку и од непостапување: непријавување, преземање мерки за заштита, неажурирање дозволи, неизвршување мониторинг или неотстранување ризик. Следна клучна карактеристика е воведувањето на квалификувани облици на еколошки криминал, односно тешки форми на дејствија што предизвикуваат уништување или широко распространета и значителна штета што е неповратна или долготрајна за екосистем од значителна големина или вредност, за живеалишта во заштитени подрачја или за квалитетот на воздухот, почвата и водата. За Северна Македонија, ова отвора прашање дали постојните инкриминации во Кривичниот законик се доволно диференцирани за да прават јасна разлика меѓу „обично“ загадување и катастрофални последици со долготрајно уништување на екосистеми и сериозно загрозување на човечкото здравје.

Особено значајно е и новото уредување на субјективниот елемент. Директивата не бара казнивост само за умислени дејствија, туку во одредени случаи и за дејствија сторени со најмалку груба небрежност. Тоа покажува дека европскиот законодавец ја напушта тесната идеја дека еколошкиот криминал е секогаш плод само на директна намера и признава дека голем дел од најтешките еколошки штети настануваат како резултат на сериозно непочитување на должната грижа, игнорирање на ризици и непрофесионално управување со опасни активности. Идната хармонизација во Северна Македонија ќе треба да обезбеди јасно нормативно разграничување меѓу обична небрежност, груба небрежност и евентуална умисленост кај еколошките деликти.

Директивата носи сериозен напредок и во поглед на политиката на санкции, која е поставена многу построго и попрецизно од претходно. Таа бара санкциите да бидат ефективни, пропорционални и одвраќачки, при што за физичките лица се предвидува минимално ниво на максимални казни затвор, а за правните лица се пропишуваат високи парични санкции врзани или за процент од вкупниот светски приход или за фиксен износ. Според директивата, за потешките дела највисокото ниво на парични казни за

правни лица не смее да биде пониско од 5 % од вкупниот светски приход или од износ еквивалентен на 40.000.000 евра, а за друга група дела 3 % или 24.000.000 евра. Дополнително, се предвидуваат и други мерки: обврска за обнова на животната средина, одземање дозволи и одобренија, исклучување од јавни повици, грантови и концесии, како и конфискација на имотна корист.

Посебна вредност на директивата претставува нејзиниот институционален и процесен пристап. Таа не се ограничува на материјално-правните инкриминации, туку од државите бара да обезбедат доволно квалификуван кадар, финансиски, технички и технолошки ресурси за органите што откриваат, истражуваат, гонат и пресудуваат во предмети за еколошки криминал. Дополнително, се бара специјализирана и редовна обука на судии, обвинители, полиција, судски персонал и други надлежни органи. Директивата, исто така, ја нагласува потребата од користење ефикасни истражни алатки, вклучително и оние што се користат за организиран криминал, кога тоа е пропорционално, како и засилена внатрешна и прекугранична координација со Eurojust, Europol, EPPO и OLAF.

Новина со особено стратешко значење е обврската државите членки да воспостават и објават национална стратегија за сузбивање на еколошките кривични дела до 21 мај 2027 година, со редовно преиспитување и ажурирање на најмногу пет години. Таа стратегија треба да ги опфати целите и приоритетите на националната политика, улогите и одговорностите на надлежните органи, координацијата меѓу нив, поддршката на специјализацијата и процената на ресурсите. Ова е многу значајно, бидејќи европскиот законодавец јасно признава дека еколошкиот криминал не може ефикасно да се сузбива без долгорочна државна политика заснована на анализа на ризик. Во македонски услови, ваквиот пристап би значел премин од фрагментирана и реактивна казнена политика кон системски модел што ги поврзува кривичното право, инспекцискиот надзор, еколошката администрација, јавните обвинителства, судовите и стручните експерти.

Директивата значајно ја афирмира и улогата на јавноста, пријавувачите и заедницата. Таа ја потврдува потребата од заштита на укажувачите на неправилности, а покрај тоа ја признава вредноста и на други лица што располагаат со информации за еколошки криминал, како и потребата тие да добијат поддршка и помош во кривичната постапка. Понатаму, директивата дозволува, во согласност со националното право, припадниците на засегнатата јавност да дејствуваат во име на животната средина како јавно добро. Ова е доктринарно многу важно, бидејќи животната средина не може сама да биде „жртва“ во класична процесна смисла, но последиците од делото ги трпат и природата и пошироката

заедница. Во таа смисла, директивата промовира посовремен модел на еколошка правда, во кој заштитата на јавниот интерес станува суштински елемент на казненоправниот одговор.

Во однос на импликациите за Северна Македонија, може да се заклучи дека Директивата (ЕУ) 2024/1203 претставува јасен нормативен ориентир за идната модернизација на домашното еколошко казнено право. Нејзината важност за македонскиот контекст е повеќеслојна. Прво, таа покажува дека националниот законодавец ќе треба да пристапи кон ревизија на постојните инкриминации со цел да обезбеди поширока и попрецизна криминализација на еколошки штетните дејствија. Второ, нужно ќе биде јакнење на одговорноста на правните лица, вклучително и преку поефективни финансиски и реститутивни санкции. Трето, ќе биде потребна поголема процесна и институционална специјализација, особено кај обвинителствата, полицијата, инспекциите и судовите. Четврто, директивата упатува на потребата кривичното право да се поврзе со механизми за превенција, обновување на штетата и национално стратешко планирање. Оттука, нејзиното влијание врз Северна Македонија не треба да се сфати само како прашање на формална хармонизација со европското право, туку како поттик за суштинска трансформација на домашниот модел на кривичноправна заштита на животната средина.

3. Импликации од Директивата (ЕУ) 2024/1203 за кривичноправниот систем на Северна Македонија

Во процесот на европска интеграција, Директивата (ЕУ) 2024/1203 претставува значаен ориентир за усогласување на РСМ со *acquis Communautaire* во областа на еколошкото кривично право. Според Извештајот на Европската комисија за 2025 година, Поглавјето 27 останува особено комплексно, со потреба од понатамошно законодавно усогласување и зајакнување на институционалните капацитети. Ограничените ресурси на инспекциските служби, недоволната меѓуинституционална координација и слабостите во правосудството ја намалуваат ефикасноста на контролата, санкционирањето и кривичното гонење на еколошкиот криминал, поради што е потребна поголема специјализација на судиите и јавните обвинители (European Commission, 2025).

Дополнителен предизвик претставува управувањето со отпадот, имајќи предвид дека во периодот 2010-2023 година, количеството комунален отпад се зголемило за повеќе од 20 % (European Environment Agency, 2025). Оттука, усогласувањето со Директивата не треба да се сведе само на нормативни измени, туку мора да се опфати и зајакнување на институционалните, техничките и правосудните капацитети за нејзино ефективно спроведување.

Во таа насока, новата Директива (ЕУ) 2024/1203 за еколошки криминал има значајни импликации за националниот правен систем. Таа поставува повисоки стандарди за криминализација на еколошките штетни дејствија, но истовремено бара и поголема институционална подготвеност, специјализација на органите за спроведување на законот и поефикасни механизми за санкционирање. Овие барања се директно поврзани со забелешките на Европската комисија во однос на потребата од јакнење на институционалните капацитети и подобрување на спроведувањето на еколошкото законодавство во Северна Македонија.

Особено внимание заслужува фактот што Северна Македонија и понатаму се соочува со сериозни проблеми поврзани со загадувањето на амбиентниот воздух, незаконското управување со отпад и ограничените инспекциски капацитети, поради што усогласувањето со Директивата (ЕУ) 2024/1203 има не само нормативно, туку и практично значење. Оттука, може да се заклучи дека имплементацијата на принципите и стандардите утврдени во Директивата (ЕУ) 2024/1203 претставува важен чекор кон модернизација на кривичноправната заштита на животната средина во Северна Македонија. Усогласувањето со овие стандарди може да придонесе кон поефикасна превенција на еколошките штети, поефективно санкционирање на прекршувањата и подобрување на институционалната координација во борбата против еколошкиот криминал. Споредбената анализа на Директивата (ЕУ) 2024/1203 со Кривичниот законик покажува дека нашето казнено право содржи солидна, но фрагментирана основа за кривичноправна заштита на животната средина.

Табела бр.1. Конкретна споредба на Директивата (ЕУ) 2024/1203 и Кривичниот законик

Стандард на директивата	Решение во КЗ на РСМ	Оцена	Потребна интервенција
Општо загадување, постројки и бучава — чл. 3(2)(а), (ј)	Чл. 218; чл. 231-а и 231-б; потешки облици во чл. 234	Значителна, но делумна	Да се додаде самостоен критериум „значителна штета/веројатност“ покрај фиксните прагови од два/пет, со критериуми за траење, распространетост и реверзибилност.

Стандард на директивата	Решение во КЗ на РСМ	Оцена	Потребна интервенција
Отпад, нуклеарни материјали и опасни супстанции — чл. 3(2)(b)–(d), (f), (g), (k)	Членови 230, 231 и 232; конфискација и одговорност на правно лице	Во голем дел усогласено	Да се изврши детално мапирање кон актите од анексите А и Б на Директивата, особено за производи и хемикалии; да се избегнат празнини поради тесни домашни дефиниции.
Заштитени видови, живеалишта, инвазивни видови и стоки поврзани со уништување шуми — чл. 3(2)(n)–(r)	Членови 226, 232-а, 232-б и 232-в	Делумно усогласено	Да се опфати вложување на заштитеното живеалиште и пазарното поведение поврзано со уништување шуми, без услов што неоправдано го стеснува европскиот праг.
Озонски и флуорирани стакленички гасови — чл. 3(2)(s), (t)	Чл. 218-а го опфаќа режимот за супстанции што ја осиромашуваат озонската обвивка	Озон: усогласено; Ф-гасови: празнина	Да се воведат посебен облик за незаконско производство, употреба, увоз, извоз и ставање на пазар флуорирани стакленички гасови и релевантна опрема.
Проект без задолжителна ОВЖС, незаконско зафаќање вода, рециклирање бродови и испуштања од бродови — чл. 3(2)(e), (h), (i), (m)	Чл. 225-б делумно го опфаќа нарушувањето на водниот режим; нема јасни автономни инкриминации за другите поведенија	Делумно или неусогласено	Да се воведат прецизни инкриминации за ОВЖС и зафаќање вода. Бродските дела имаат помало домашно практично значење, но треба да се оценат во рамките на целосното преземање на <i>acquis</i> .

Стандард на директивата	Решение во КЗ на РСМ	Оцена	Потребна интервенција
Квалификувано дело споредливо со екоцид — чл. 3(3) и критериумите од чл. 3(6)–(8)	Чл. 218-б: намера да се предизвика сериозна или распространета или долготрајна штета; чл. 234	Делумно; различна структура	Да се усогласат формата на вина и кумулативните прагови на последицата; да се дефинираат екосистеми, значителна големина/вредност, долготрајност и неповратност, со задржување потезок облик за посебна намера.
Правни лица, санкции, конфискација и реставрација — чл. 6–10	Чл. 96-а–96-к; споредни казни; чл. 234-а за враќање во поранешна состојба	Основата е усогласена; износите не се	Да се воведат прометно заснован максимум или еквивалентни високи фиксни прагови. Да се поврзат реставрацијата, обезбедувањето имот и извршувањето на пресудата.
Ефективно спроведување — ресурси, обука, истражни алатки, стратегија и статистика — чл. 13–22	Материјата претежно е надвор од КЗ; нема единствен јавно достапен систем за исходот на еколошките предмети	Потребно институционално усогласување	Национална стратегија, контакт-точки, специјализирани обвинители/судии, протоколи со инспекции и лаборатории и анонимизирани податоци од пријава до правосилна одлука.

Извор: Авторска анализа на Директивата (ЕУ) 2024/1203 и Кривичниот законик.

Постојните одредби за загадувањето, за отпадот, радиоактивните материјали, заштитените видови и одговорноста на правните лица се делумно усогласени, но не обезбедуваат целосно опфаќање на дејствијата и праговите утврдени со Директивата. Анализирајќи ги двете заедно, потребно е да се воведат дефиниции и критериуми за значителна, долготрајна, широкораспространета и неповратна штета, како и законски одредби во согласност со кои дозволата за управување со такви производи, а добиена со измама, корупција, изнуда или присила, не ја исклучува

противправноста. Членот 218 треба да се измени така што двојното надминување на дозволените вредности нема да претставува задолжителен услов, а максималната казна за основниот облик да изнесува најмалку пет години. Потребно е воведување или проширување на постојните кривични дела поврзани со еколошки штетни производи и хемикалии, проекти со/без оценка на влијанието, загадување и рециклирање од бродови, флуорирани стакленички гасови и опрема што содржи супстанции штетни за озонската обвивка. Истовремено, членовите 218-а, 230, 232-б, 232-в и 233-а треба да се усогласат со конкретните дејствија и прагови од член 3 на Директивата, а членовите 218-б и 234 да се преработат во однос на квалификуваните дела, смртта, сериозните повреди и катастрофалната еколошка штета. Неопходно е да се обезбеди казнивост на небрежноста и обидот во обем предвиден со член 3 став 4 и член 4 од Директивата, како и одговорност на правните лица за сите основни и квалификувани дела, со ревидирање на ограничувањето од член 28-а став 2. Корпоративните казни треба да се поврзат со вкупниот светски приход и да ги достигнат праговите од 3 % или 24 милиони евра, односно 5 % или 40 милиони евра. Конечно, измените на Кривичниот законик мора да бидат проследени со усогласување на секторските прописи за животната средина, хемикалиите, водите, отпадот, природата и индустриските емисии, бидејќи без јасни примарни еколошки правила бланкетните кривични дела остануваат тешко применливи во практиката.

4. Компаративна анализа на европските стандарди и националната кривичноправна рамка во Северна Македонија

Развојот на европското еколошко казнено право, особено со донесувањето на Директивата (ЕУ) 2024/1203 за заштита на животната средина преку кривичното право, наметнува потреба од критичка анализа на националните законодавства на државите кандидати за членство во Европската Унија. Во тој контекст, Северна Македонија, како земја која активно го спроведува процесот на усогласување со правото на Европската Унија, се соочува со предизвикот да го адаптира својот кривичноправен систем кон новите европски стандарди за заштита на животната средина.

Кривичниот законик на Република Северна Македонија содржи посебна група кривични дела насочени кон заштита на животната средина и природата. Овие инкриминации претставуваат значаен инструмент за санкционирање на постапувања што предизвикуваат штета врз природните ресурси, екосистемите и здравјето на луѓето. Меѓу нив се вклучени делата како што се загадување на животната средина, уништување на природни реткости, незаконито управување со отпад, како и незаконита експлоатација на природни богатства. Сепак, и покрај постоењето на вакви инкриминации, во научната литература и во извештаите на меѓународните институции сè укажува дека постојната нормативна рамка не е целосно усогласена со

современите европски стандарди во оваа област (European Commission, 2024).

Еден од клучните аспекти во кои се забележуваат разлики меѓу европските стандарди и националната правна рамка се однесува на обемот и систематизацијата на кривичните дела против животната средина. Директивата (ЕУ) 2024/1203 значително го проширува кругот на еколошки кривични дела и воведува појасна класификација на дејствија што претставуваат сериозни повреди на еколошкото право. Таа предвидува криминализација на низа незаконити активности, вклучително и незаконито управување со отпад, незаконита трговија со заштитени видови, незаконито уништување на живеалишта, незаконито користење на опасни материи, како и други активности што можат да предизвикаат значителна штета врз животната средина (European Parliament & Council of the European Union, 2024).

Во споредба со оваа европска рамка, може да се констатира дека македонското законодавство сè уште се карактеризира со релативно ограничен опфат на инкриминации и со недоволна систематизација на еколошките кривични дела. Иако постојат одредени норми што ги санкционираат најчестите форми на еколошки штетни активности, тие не секогаш ги опфаќаат сите форми на современ еколошки криминал, особено во контекст на сложените индустриски активности, трансграничното загадување и нелегалната трговија со природни ресурси.

Втор значаен аспект на компаративната анализа се однесува на санкциската политика, особено во однос на одговорноста на правните лица. Европското право во последните децении посветува значително внимание на санкционирањето на корпоративниот еколошки криминал, со оглед на фактот дека значителен дел од еколошките штети се поврзани со индустриски активности и економски интереси. Директивата (ЕУ) 2024/1203 бара од државите членки да обезбедат ефективни, пропорционални и одвраќачки санкции, вклучително и високи парични казни за правните лица, мерки за конфискација на имотната корист и други санкции што имаат за цел да го спречат повторувањето на кривичните дела (European Parliament & Council of the European Union, 2024).

Во македонскиот правен систем, иако постои можност за кривична одговорност на правните лица, санкциите во практиката често се оценуваат како недоволно одвраќачки. Ова се должи на повеќе фактори, меѓу кои се релативно ниските износи на парични казни, ограничената примена на конфискација на имотната корист и недоволната институционална специјализација за справување со комплексни случаи на еколошки криминал.

Третиот важен аспект се однесува на институционалните и процесните капацитети за спроведување на еколошкото законодавство.

Извештаите на Европската комисија за Северна Македонија укажуваат дека, и покрај одреден напредок во усогласувањето со европското законодавство, спроведувањето на еколошките прописи и понатаму претставува сериозен предизвик. Недостатокот на човечки ресурси, ограничените технички капацитети и недоволната координација меѓу институциите се идентификувани како главни фактори што ја намалуваат ефикасноста на системот за контрола и санкционирање на еколошките прекршувања (European Commission, 2025).

Покрај тоа, Европската комисија во своите извештаи нагласува дека областа на животната средина и климатските промени останува една од најкомплексните области во процесот на усогласување со правото на Европската Унија. Особено се потенцираат проблемите поврзани со загадувањето на воздухот, управувањето со отпад и индустриското загадување, што директно укажува на потребата од поефикасни механизми за превенција и санкционирање на еколошките штети (European Commission, 2025).

Во таа насока, новата европска директива за еколошки криминал може да се смета за важен инструмент за модернизација на националните правни системи. Таа не само што поставува повисоки стандарди за криминализација на еколошките штетни дејствија, туку, исто така, ја нагласува потребата од институционална специјализација, подобрена меѓуинституционална координација и развој на национални стратегии за борба против еколошкиот криминал.

Оттука, може да се заклучи дека хармонизацијата на националното законодавство со европските стандарди во областа на еколошкото кривично право претставува клучен предуслов за поефикасна заштита на животната средина во Северна Македонија. Усогласувањето со Директивата (ЕУ) 2024/1203 не треба да се сфати само како формална обврска во рамките на процесот на европска интеграција, туку како можност за суштинско подобрување на националниот систем на кривичноправна заштита на животната средина и за зајакнување на институционалната способност за справување со современите форми на еколошки криминал.

Во делот на релевантна судска практика, несомнено се споменуваат предметите *Verlezza and Others*, споени C-487/17–C-489/17, и *Tronex*, C-624/17, релевантни за кривичните дела со отпад. Во нив СПЕУ покажува дека квалификацијата на материјалот како отпад не зависи само од називот или комерцијалната вредност, туку од фактичката состојба, намерата за отфрлање и применливите технички критериуми. За македонската практика тоа значи дека доказната постапка мора рано да обезбеди документација за потеклото, составот, употребливоста, превозот и крајната намена на материјалот.

Практиката на ЕСЧП ја дополнува кривичноправната перспектива со позитивните обврски на државата. Во случајот *Öneryıldız v. Turkey* [GC],

експлозијата на депонија и смртта на девет лица доведоа до повреда на член 2, меѓу другото поради неадекватната превентивна и правна реакција. Додека, пак, во *Cordella and Others v. Italy*, долготрајното индустриско загадување и недоволните мерки доведоа до повреда на член 8. Во *Cannavacciuolo and Others v. Italy*, поврзано со незаконско одлагање и горење отпад во „Земјата на огновите“, судот повторно ја нагласи обврската за навремено проценување на ризикот, координиран одговор и достапни информации. Овие предмети не наметнуваат автоматски кривична осуда, но покажуваат дека хроничната институционална пасивност може да стане прашање на човекови права.

Домашните јавно достапни примери ја покажуваат практичната употреба на инкриминациите, но и ограничената достапност на конечни судски исходи. Во 2019 година Основното јавно обвинителство Битола објавило дека поднело обвинение против одговорно лице и АД ЕСМ за загадување од член 218. Во септември 2025 година Основното јавно обвинителство Скопје отворило истрага против четири физички и едно правно лице за отпад во Трубарево според член 230, став 2, во врска со став 1. Вториот пример покажува дека новата норма може да се активира и против правно лице и во случај на значителна штета за почвата и воздухот.

Заклучок

Современите еколошки предизвици, поврзани со зголеменото загадување, прекумерната експлоатација на природните ресурси и транснационалниот карактер на еколошкиот криминал, наметнуваат потреба од постојано унапредување на правните механизми за заштита на животната средина. Во таа насока, развојот на европското еколошко кривично право претставува значаен чекор кон воспоставување поефикасен систем за превенција и санкционирање на дејствијата што предизвикуваат сериозна штета врз природата и здравјето на луѓето.

Анализата на Директивата (ЕУ) 2024/1203 покажува дека Европската Унија настојува да воспостави построга и посистематизирана правна рамка за борба против еколошкиот криминал. Во споредба со претходната регулатива, новата директива значително го проширува опсегот на еколошките кривични дела, воведува построги санкции и нагласува потреба од подобра институционална координација и специјализација на органите за спроведување на законот. На тој начин, кривичното право се афирмира како важен инструмент за заштита на животната средина и обезбедување висок степен на еколошка безбедност.

Од аспект на Северна Македонија, директивата претставува значаен нормативен ориентир во процесот на усогласување на националното законодавство со правото на Европската Унија. Анализата покажува дека,

иако постојат одредени кривичноправни механизми за заштита на животната средина, постојниот систем се соочува со повеќе предизвици, особено во делот на институционалните капацитети, политиката на санкции и практичната примена на законските одредби.

Во таа смисла, усогласувањето со европските стандарди не треба да се сфати само како формална обврска во процесот на европската интеграција, туку како можност за суштинско унапредување на националниот систем на кривичноправна заштита на животната средина. Потребно е понатамошно развивање на законодавната рамка, јакнење на одговорноста на правните лица, подобрување на институционалната координација и зголемување на стручната специјализација на органите што постапуваат во случаи на еколошки криминал.

Од анализата произлегува дека Директивата (ЕУ) 2024/1203 не претставува само техничка ревизија на претходната европска регулатива, туку суштинска промена во концептот на кривичноправната заштита на животната средина. За првпат европскиот законодавец воспоставува интегриран модел кој ги поврзува материјалното кривично право, политиката на санкции, институционалната специјализација и превентивното дејствување. Во таа смисла, авторот смета дека идните реформи во Северна Македонија не треба да се ограничат само на формално транспонирање на европските стандарди, туку да доведат до суштинско зајакнување на институционалната способност за откривање, гонење и санкционирање на еколошкиот криминал.

Оттука, може да се заклучи дека Директивата (ЕУ) 2024/1203 претставува важен чекор во развојот на европското еколошко кривично право и значаен поттик за модернизација на националните правни системи. Нејзината имплементација значително може да придонесе кон поефикасна заштита на животната средина и кон зајакнување на кривичноправните механизми за спречување и санкционирање на еколошкиот криминал во Република Северна Македонија.

Користена литература

- European Commission. (2024). *Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law*. Official Journal of the European Union.
- European Court of Justice. (2005). *Case C-176/03 Commission of the European Communities v Council of the European Union*. Luxembourg: Court of Justice of the European Union.

- European Parliament & Council of the European Union. (2008). *Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law*. Official Journal of the European Union, L 328.
- European Union. (2012). *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union*. Official Journal of the European Union, C 326.
- Jordan, A., & Adelle, C. (2012). *Environmental policy in the European Union: Contexts, actors and policy dynamics* (3rd ed.). London: Earthscan.
- Faure, M., & Heine, G. (2005). *Criminal enforcement of environmental law in the European Union*. The Hague: Kluwer Law International.
- Sands, P., & Peel, J. (2018). *Principles of international environmental law* (4th ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- White, R. (2018). *Environmental crime: A reader*. London: Routledge.
- European Parliament and Council of the European Union. (2004). *Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage*. Official Journal of the European Union, L 143, 56–75.
- European Parliament and Council of the European Union. (2008). *Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law*. Official Journal of the European Union, L 328, 28–37.
- European Parliament and Council of the European Union. (2012). *Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime*. Official Journal of the European Union, L 315, 57–73.
- European Parliament and Council of the European Union. (2016). *Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties*. Official Journal of the European Union, L 119, 89–131.
- European Parliament and Council of the European Union. (2016). *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation)*. Official Journal of the European Union, L 119, 1–88.
- European Parliament and Council of the European Union. (2019). *Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law*. Official Journal of the European Union, L 305, 17–56.

- European Commission. (2021). *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC* (COM/2021/851 final).
- European Parliament and Council of the European Union. (2023). *Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation*. Official Journal of the European Union, L 150, 206–247.
- European Parliament and Council of the European Union. (2024). *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*. Official Journal of the European Union, L, 2024/1203.
- European Parliament and Council of the European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/573 of the European Parliament and of the Council of 7 February 2024 on fluorinated greenhouse gases*. Official Journal of the European Union, L, 2024/573.
- European Parliament and Council of the European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/590 of the European Parliament and of the Council of 7 February 2024 on substances that deplete the ozone layer*. Official Journal of the European Union, L, 2024/590.
- European Commission. (2025). *North Macedonia Report 2025*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2024). *North Macedonia Report 2024*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2023). *North Macedonia Report 2023*. Brussels: European Commission.
- European Environment Agency. (2025). *Municipal waste and environmental indicators for North Macedonia*.
- European Parliament and Council of the European Union. (2024). *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*. Official Journal of the European Union.
- Faure, M., & Heine, G. (2017). *Criminal enforcement of environmental law in the European Union*. Oxford University Press.
- White, R. (2018). *Environmental crime and ecological justice*. Routledge.
- Court of Justice of the European Union. (2019a, March 28). *Verlezza and Others* (Joined Cases C-487/17–C-489/17, ECLI:EU:C:2019:270). <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-487/17>

- Court of Justice of the European Union. (2019b, July 4). *Tronex BV* (Case C-624/17, ECLI:EU:C:2019:564). <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-624/17>
- European Court of Human Rights. (2004, November 30). *Öneryıldız v. Turkey* [GC] (Application no. 48939/99). HUDOC. <https://hudoc.echr.coe.int/>
- European Court of Human Rights. (2019, January 24). *Cordella and Others v. Italy* (Applications nos. 54414/13 and 54264/15). HUDOC. <https://hudoc.echr.coe.int/>
- European Court of Human Rights. (2025, January 30). *Cannavacciuolo and Others v. Italy* (Application no. 51567/14 and three other applications). HUDOC. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-241395>
- Јавно обвинителство на Република Северна Македонија. (2019, 6 септември). *Поднесено обвинение за загадување на животната средина од РЕК Битола*. <https://jorm.gov.mk/podneseno-obvinenie-za-zagaduvane-na/>
- Јавно обвинителство на Република Северна Македонија. (2025, 18 септември). *Истрага против четири лица и фирма за загрозување на животната средина со отпад во Трубарево*. <https://jorm.gov.mk/istraga-protiv-chetiri-licza-i-firma-za-zagrozuvane-na-zhivotnata-sredina-so-otpad-vo-trubarevo/>
- Кривичен законик. (1996). „Службен весникна РМ“, бр. 37/1996 од 29.07.1996, 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018; 36/2023; 188/2023; 16/2026; 17/2026;